

Zich richten op de toekomst om de crisis te boven te komen

Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2020

Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
Brussel 13.10.2020

1.

Grote onzekerheid over de uiteindelijke impact van de crisis, maar ongekende schade
/ p.5

2.

Langetermijnperspectieven creëren om uit de crisis te komen
/ p.12

3.

De crisis, een kans om onze economie te heroverwegen
/ p.18

4.

Drie belangrijke pijlers om onze maatschappelijke doelstellingen te bereiken
/ p.22

5.

De prioritaire thema's voor de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
/ p.35

6.

Bibliografie
/ p.47

INLEIDING

Hoewel er onzekerheid blijft heersen over de impact van de coronacrisis, zijn de belangrijkste economische instellingen van ons land het erover eens dat deze crisis een schade zal aanrichten aan de Belgische economie die ongezien is in vreedstijd. De gevolgen ervan stellen onze levensstandaard en onze sociale cohesie op de proef en brengen onze milieuambities in gevaar, terwijl ze leiden tot een verslechtering van de overheidsfinanciën. De uiteindelijke omvang van de crisis zal afhangen van de sterkte van het herstel van de vraag en van het behoud van de productiecapaciteit. Op korte termijn betekent dit dat we in staat moeten zijn de gezondheidscrisis te beheersen en moeten nadenken over de meest effectieve manieren om de huishoudens en de ondernemingen te helpen deze moeilijke periode te doorstaan. Als deze elementen echter niet gepaard gaan met toekomstperspectieven, zal het vertrouwen van de verschillende actoren in de samenleving niet worden hersteld. Welnu, het herstel van het vertrouwen van de bevolking en de ondernemingen is een essentiële voorwaarde om het verbruik en de investeringen weer te doen opleven.

Om zich te richten naar de toekomst is een beleid nodig dat de uitdagingen op middellange en lange termijn aanpakt, tegemoetkomt aan de wensen van de samenleving en ons in staat stelt onze levensstandaard van vóór de crisis weer te bereiken en te overtreffen. Dit verslag heeft als ambitie bij te dragen tot de ontwikkeling van een dergelijk beleid. Een succesvolle uitvoering van dat beleid zal afhangen van de steun die het van de bevolking en het bedrijfsleven krijgt. De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB)

heeft in dit verband een prominente rol te vervullen, aangezien het zijn opdracht is een gemeenschappelijke basis te leggen voor de sociale gesprekspartners. Het is in dit kader dat de CRB doelstellingen heeft gedefinieerd die rekening houden met de zorgen van een groot deel van de bevolking en met de milieu- en maatschappelijke uitdagingen waarvoor we staan: de Raad wil ijveren voor een economie die haar inwoners een hoge levensstandaard en een sterke sociale inclusie biedt, en die in overeenstemming is met de Europese doelstelling van koolstofneutraliteit in 2050 en die steeds efficiënter gebruik maakt van de hulpbronnen. Het bereiken van deze doelstellingen zal afhangen van ons vermogen om de economie in deze richting te sturen en de risico's te beheersen.

Na een stand van zaken te hebben opgemaakt van de gevolgen van de COVID-19-crisis en de onzekerheden die in dit stadium nog bestaan, wordt in dit verslag uiteengezet hoe belangrijk het is om een middellange- en langetermijnbeleid te voeren om uit de crisis te geraken en de maatschappelijke doelstellingen die we ons hebben gesteld, te bereiken. Vervolgens identificeert het drie assen die met het oog hierop moeten worden aangepakt: tegemoetkomen aan de maatschappelijke behoeften die verband houden met de vergrijzing van de bevolking en toegang tot de vooruitgang van de geneeskunde voor iedereen garanderen, de economie omvormen in overeenstemming met de milieudoelstellingen en een inhaalbeweging maken op het werkgelegenheids- en inkomensniveau dat zonder de crisis zou zijn bereikt, door het potentieel voor de ontwikkeling van de economische

activiteit te vergroten, waardoor het mogelijk zal worden de investeringen te doen die nodig zijn om het economische systeem te transformeren.

Tot slot wordt in dit verslag de nadruk gelegd op de prioritaire thema's waarover de federale regering zich moet buigen. In zijn komende werkzaamheden verbindt de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zich ertoe concrete aanbevelingen voor het sociaal-economisch beleid in die zin te formuleren en zijn steun te verlenen aan de uitvoering van een economisch beleid voor de lange termijn dat het mogelijk zal maken de COVID-19-crisis te boven te komen en de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien.

1.

Grote onzekerheid over de uiteindelijke impact van de crisis, maar ongekeende schade

De COVID-19-crisis brengt de Belgische economie een schade toe zonder weerga sinds de Tweede Wereldoorlog

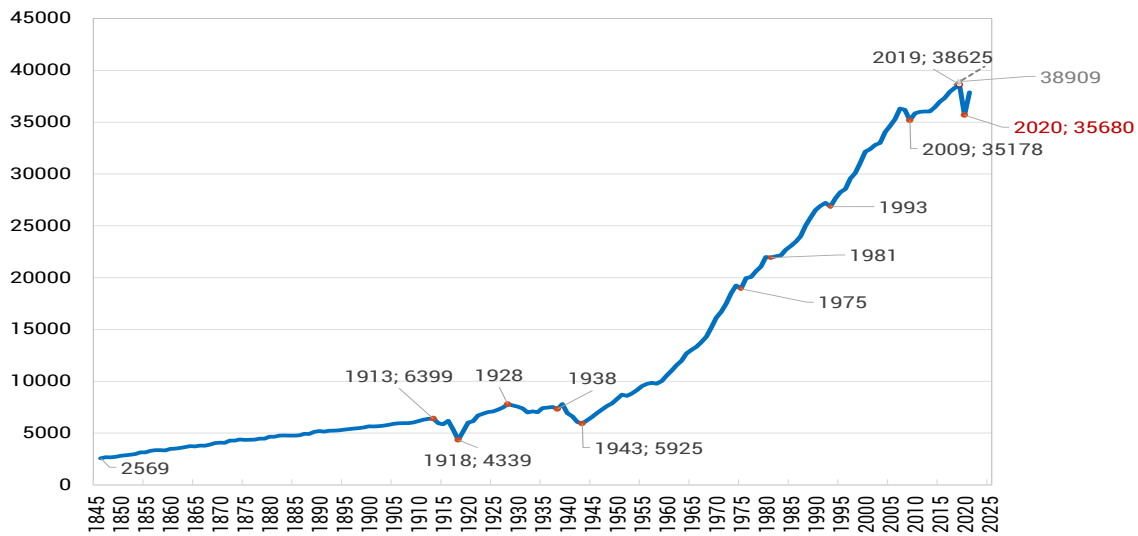
De COVID-19-pandemie en de inperkingsmaatregelen die werden toegepast om de verspreiding van het virus tegen te gaan, zullen in 2020 de sterkste recessie veroorzaken die de Belgische economie sinds de Tweede Wereldoorlog heeft gekend, hoewel onze levensstandaard sindsdien aanzienlijk is gestegen - zoals blijkt uit de ontwikkeling van het bbp per inwoner (Grafiek 1-1). De Nationale Bank van België (NBB) en het Federaal Planbureau (FPB) verwachten een daling van het bbp van 7 tot 9%¹. Verwacht wordt dat de economie zich zal herstellen naarmate de gezondheidssituatie verbetert. In afwachting daarvan zal de crisis de Belgische economie onherstelbare schade hebben toegebracht. Hoewel de maatregelen van de regeringen een groot deel van de capaciteit van de economie hebben kunnen vrijwaren, zullen bedrijfssluitingen en banenverlies in de sectoren die het zwaarst door de inperking worden getroffen, onvermijdelijk zijn. Het FPB en de NBB verwachten dan ook dat de toegevoegde waarde van de privésector, zelfs in geval van een opleving van het verbruik en de investeringen (medio 2022), tussen 2,4 en 4 procentpunten onder het niveau zou blijven dat hij zou hebben

bereikt als de pandemie niet was uitgebroken. Deze vooruitzichten, die eind mei (NBB) - september (FPB) werden opgesteld, houden geen rekening met een mogelijke tweede golf van de pandemie. In een meer pessimistisch scenario, waarin het virus opnieuw sterk zou circuleren en - zelfs gedeeltelijke - nieuwe inperkingsmaatregelen zouden worden genomen, schat de NBB dat de heropleving nog zwakker zou zijn en dat het verlies aan toegevoegde waarde in vergelijking met een scenario zonder pandemie dan 8 procentpunten zou bedragen. Dit komt wel degelijk neer op een vernietiging van onze productiecapaciteiten zonder weerga sinds de Tweede Wereldoorlog.

Na 2022 verwacht het FPB dat de economie weer een jaarlijks groeitempo zal halen dat gelijkaardig is aan dat van voor de crisis, wat betekent dat slechts een klein deel van het verlies aan toegevoegde waarde van de privésector tegen 2025 zou zijn goedge maakt (Grafiek 1-2). Dit is echter gebaseerd op de hypothese dat de productiviteitsgroei niet zal worden beïnvloed door de crisis. Volgens

¹ Het uitzonderlijke karakter van deze schok, die een enorme impact heeft op zowel de vraag- als de aanbodzijde van de economie, maakt het zeer moeilijk om de weerslag ervan in te schatten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de recentste economische vooruitzichten van de verschillende instellingen sterk uiteenlopen. De nota van het secretariaat van de CRB "De schatting van de impact van COVID-19 op de economie: overzicht per instelling" (CRB 2020-1425) werpt een licht op de oorzaken van deze verschillen door te kijken naar de manier waarop de vooruitzichten van de verschillende instellingen werden opgesteld.

Grafiek 1-1: Bbp per inwoner in België van 1847 tot 2021 - in euro's per jaar (prijzen van 2015)

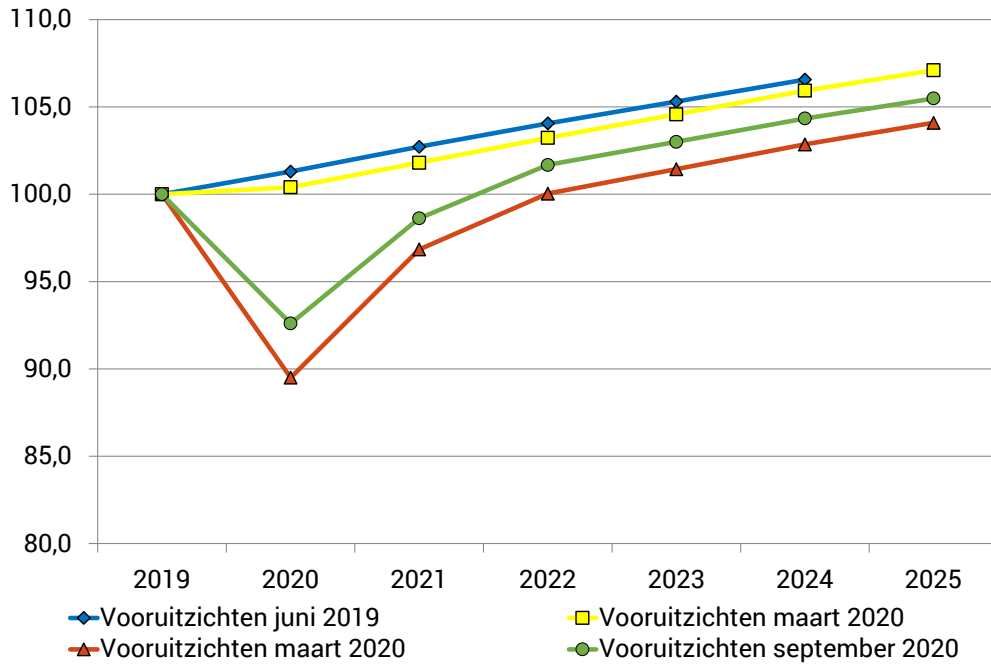
Bron: <http://www.andredecoster.be/> (KU Leuven)

de voorbereidende werkzaamheden voor het verslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit (dat in de tweede helft van 2020 zal worden gepubliceerd) dreigen een aantal elementen die verband houden met de crisis de productiviteitsgroei op duurzame wijze negatief te beïnvloeden², zoals dat het geval was na de grote recessie van 2008. Deze elementen omvatten o.a. het uitstel van investeringen (met inbegrip van O&O-investeringen), waardoor de integratie van nieuwe productie- en organisatietechnieken wordt vertraagd; het risico van uitstel van overheidsinvesteringen in infrastructuur; de verdwijning van jonge ondernemingen met een sterk groeipotentieel en de potentiële negatieve impact van de crisis op het ondernemerschap; de noodzakelijke introductie van kostenverhogende vormen

van werk- en arbeidsorganisatie om tegemoet te komen aan de eisen op het vlak van sociale afstand; blijvende negatieve effecten op de vaardigheden van werknemers in geval van langdurige werkloosheid (hysteresis); en de mogelijk negatieve impact op het leerproces van jongeren (i. e. de toekomstige generatie werkenden) door de sluiting van de scholen tijdens de lockdown. Als deze elementen worden bevestigd, zonder structurele maatregelen om het ontwikkelingspotentieel van de economische activiteit te verhogen, zal het onmogelijk zijn weer het activiteitsniveau te halen dat zonder de pandemie zou zijn bereikt.

² Omgekeerd zouden bepaalde factoren een positief effect kunnen hebben op de productiviteit, zoals de versnelling van het digitaliseringsproces als reactie op de inperkingsmaatregelen of de O&O-investeringen in bepaalde sectoren (bv. de farmaceutische sector). Het risico bestaat evenwel dat dit niet volstaat om de productiviteitsdaling als gevolg van de verderop vermelde elementen te compenseren.

Grafiek 1-2: Groei van het bbp (in volume): ontwikkeling in functie van de economische vooruitzichten van het FPB

Bron: gegevens uit de Economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau

De gezondheidscrisis en de gevolgen daarvan stellen niet alleen onze levensstandaard op de proef, maar ook onze sociale cohesie en onze milieu-ambities, en verslechteren tegelijkertijd de overheidsfinanciën

Het waargenomen en verwachte verlies aan activiteit dreigt gepaard te gaan met toenemende ongelijkheden. De crisis heeft niet op alle sociale groepen dezelfde impact. Zo worden de zelfstandigen die hun activiteiten (gedwongen of vrijwillig) hebben moeten onderbreken, werknemers die in tijdelijke werkloosheid zijn geplaatst en werknemers die hun baan in de komende maanden zouden kunnen verliezen, meer getroffen door de crisis of zullen zij nog worden getroffen.

Volgens de recentste vooruitzichten van het FPB zou de werkgelegenheid in de loop van de jaren 2020-2021 met 82.000 personen dalen³, en daarna weer gaan toenemen. Volgens de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid zijn het de toch al kwetsbare groepen (jongeren, lage inkomens, laaggeschoolden, mensen van buitenlandse afkomst) die het grootste risico lopen hun baan te verliezen. Werken blijft echter de beste garantie voor bescherming van de inkomens en voor bescherming tegen armoede vormen. In België lopen personen met een baan een laag

risico op armoede⁴ (CRB 2019b, blz. 20). Terwijl de werkloosheidsgraad⁵ in 2019 uitkwam op 8,9%, raamt het FPB dat deze in 2021 zou oplopen tot 10,7%. Er zou moeten worden gewacht tot 2025 om een werkloosheidsgraad te bereiken die opnieuw op het niveau van voor de crisis ligt. Over de gehele periode 2020-2025 zal de toename van de werkgelegenheid naar verwachting bescheiden blijven (+109.000 banen) en veel lager zijn dan de eerdere voorspellingen van het FPB van maart 2020 (+181.000 banen).

Naast het verlies van banen zou de sluiting van scholen tijdens de inperking de ongelijkheid in de toekomst kunnen vergroten. Ze dreigt immers het aantal vroegtijdige schoolverlaters onder leerlingen met een minder bevoorrechte achtergrond, die minder vaak toegang hadden tot elektronische middelen, die geen ruimte hadden om zich tijdens het werken af te zonderen en van wie de ouders minder goed in staat waren om hun te helpen, nog verder te verhogen. Als deze schooluitval niet wordt ingehaald,

³ De daling zou gemiddeld per jaar 27.000 banen bedragen in 2020 en 55.000 banen in 2021.

⁴ Het armoederisico meet het percentage van de bevolking met een equivalent beschikbaar inkomen van minder dan 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen.

⁵ Volgens de definitie van het FPB omvat de werkloosheidsindicator zowel de niet-tewerkgestelde werkzoekenden als de oudere niet-werkzoekende werklozen. Deze indicator heeft dus een ruimere definitie dan die van Eurostat en de NBB, die alleen rekening houdt met de niet-tewerkgestelde werkzoekenden. Volgens de NBB-cijfers bedroeg de geharmoniseerde werkloosheidsgraad 5,4% in 2019 en zal deze naar verwachting stijgen tot 8,3% in 2021, alvorens te dalen.

dreigen deze leerlingen de gevolgen daarvan tijdens hun hele beroepsloopbaan mee te dragen.

Op milieugebied zal het tijdelijk positieve effect van de pandemie op de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en van luchtverontreinigende stoffen op lange termijn weinig impact hebben. Volgens het FPB zal de economische vertraging als gevolg van de gezondheids crisis leiden tot een daling van de Belgische broeikasgasemissies met 13% in 2020⁶. Vanaf volgend jaar, naarmate de activiteit weer opleeft, zal de situatie normaal echter weer omslaan. Over de hele periode 2019-2025 zou de Belgische uitstoot met slechts 5% verminderen. Bij ongewijzigd beleid zal deze daling onvoldoende zijn om de Europese doelstelling tegen 2030 ten opzichte van 2005 te halen en koolstofneutraliteit in 2050 te bereiken. De pauze in de CO₂-uitstoot zal bijgevolg slechts een uiterst klein effect hebben op de concentratie van CO₂, die de accumulatie van dit gas in de atmosfeer meet en de essentiële factor is voor de verergerende effecten van de opwarming van de aarde.

Bovendien bestaat het risico dat de verslechtering van de sociaal-economische situatie zal wegen op de milieu-ambitie van de getroffen landen. Hoewel de milieucrisis minder zichtbaar is omdat deze diffuser en minder snel is dan een epidemiologische situatie zoals de huidige gezondheids crisis, zullen de gevolgen ervan niet minder groot zijn en zullen er nieuwe systemschokken uit ontstaan. Bovendien moet absoluut worden benadrukt dat de effecten van de milieucrisis permanent (zullen) zijn.

Ten slotte hebben de maatregelen die de regeringen hebben genomen ter compensatie van de inkomensverliezen als gevolg van de inperking en de automatische stabilisatoren⁷ de overheidsfinanciën onder druk gezet. Het FPB raamt dat de overheden in 2020 71% van het primaire inkomensverlies⁸ van de particulieren (onder wie de zelfstandige werknemers⁹) en 56% van het primaire inkomensverlies van de ondernemingen hebben gecompenseerd¹⁰. Dit zou resulteren in een overheidstekort tussen 10,2%

⁶ De meeste emissiewinsten als gevolg van de vertraging werden geregistreerd in de energieproductie (-24%) en de industriële processen (-27%), en in mindere mate in het vervoer (-9%).

⁷ De automatische stabilisatoren stemmen overeen met de veranderingen in de belastingen en heffingen en in de overheidsuitgaven die verband houden met de economische cyclus en werken daarvoor op tegengestelde wijze op de cyclus in. In een recessieperiode hebben verlaagde belastingen en heffingen en verhoogde sociale uitkeringen, zoals werkloosheidsuitkeringen, een positief effect op het beschikbaar gezinsinkomen. In tegenstelling tot de steunmaatregelen die voor specifieke omstandigheden worden ingevoerd, is de inwerkingtreding ervan geen discretionaire beslissing.

⁸ De primaire inkomens zijn de inkomens die rechtstreeks uit de economische activiteit voortvloeien. Ze komen overeen met de bezoldiging van de werknemers, het bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen en de inkomens uit eigendom (interesten, dividenden...).

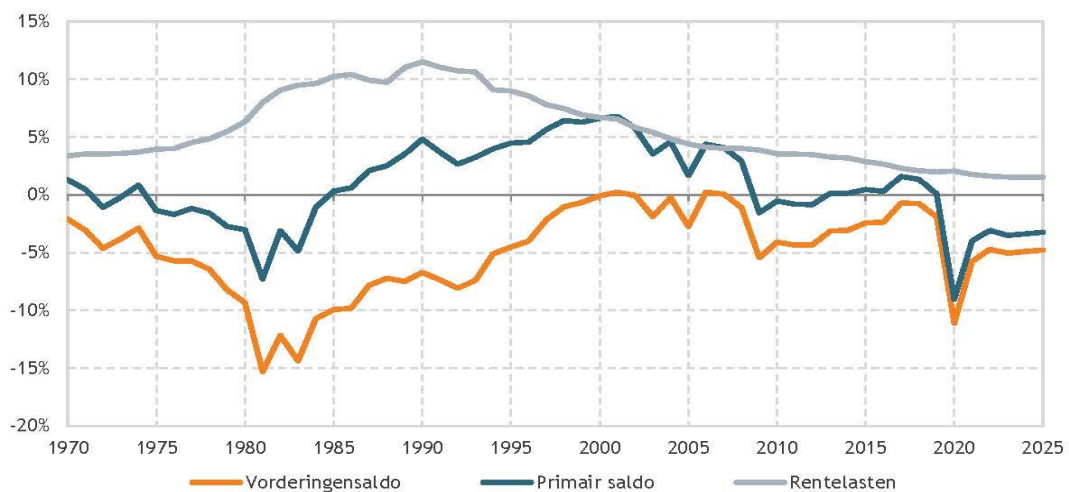
⁹ De sector van de particulieren omvat hier ook de zelfstandige werknemers. Bijgevolg worden de uitgaven voor overbruggingsuitkeringen (alsook de uitgaven voor tijdelijke werkloosheid) geregistreerd als inkomsten van particulieren (en niet als bedrijfsinkomsten).

¹⁰ De steunmaatregelen van de overheid die in deze benadering in aanmerking worden genomen, zijn alleen die welke een impact hebben op het beschikbaar inkomen in de zin van de nationale rekeningen. Dit sluit dus alle maatregelen uit die geen lopende overdrachten zijn: kapitaaloverdrachten, kredietverleningen en verwervingen van deelnemingen, belastinguitstel, garanties.

(FPB) en 10,6% van het bbp (NBB) in 2020¹¹. Door de economische heropleving en het verdwijnen van de steunmaatregelen (die a priori tijdelijk zijn en beperkt blijven tot 2020) zou het tekort terugvallen tot 4,3% (FPB) à 5,9% (NBB) van het bbp in 2022, alvorens te stagneren op 4,2% van het bbp in 2025 (FPB – Grafiek 1-3). Een verslechtering van het overheidstekort was al voorzien in de projecties die voor de inperking werden opgesteld (in maart 2020): het FPB voorspelde dat het tekort zou toenemen van 1,9% in 2019 tot 3,2% in 2020¹², voordat het in 2025 op 3,2% zou uitkomen. Als gevolg van de maatregelen die in het kader van de COVID-19-crisis zijn genomen, zou het verwachte tekort in 2025 uiteindelijk 4,2% moeten

bedragen (in plaats van de aanvankelijk voorziene 3,2%). Het tekort gaat gepaard met een stijging van de schuldgraad. Deze laatste, die in 2018 tot onder de kaap van 100% was gedaald, veert in 2020 op met 18,5 punten (FPB). Na een lichte daling in 2021 en 2022 wordt verwacht dat de overheidsschuldgraad daarna weer zal stijgen als gevolg van aanhoudende overheidstekorten en zal uitkomen op 116% van het bbp in 2025. Hoewel de gezondheids crisis de situatie heeft verergerd, is de verslechtering van de overheidsfinanciën bovendien een structureel probleem, als gevolg van de groeidynamiek van de overheidsuitgaven die verband houden met de vergrijzing en de gezondheidszorg¹³.

Grafiek 1-3: Overheidsfinanciën: financieringssaldo, primair saldo en interestlasten (in % van het bbp)

Bron: Federaal Planbureau (2020b, blz. 27)

¹¹ In zijn in juli gepubliceerde ramingen (Monitoringcomité 2020) voorspelt het Monitoringcomité van zijn kant een overheidstekort van 12,3% in 2020 en van 6,7% in 2021.

¹² De helft van deze verslechtering (van 1,3 punt) van het tekort is structureel van aard, de andere helft is te wijten aan de impact van de verslechtering van de economische vooruitzichten op de automatische stabilisatoren.

¹³ Volgens het referentiescenario van de Studiecommissie voor de Vergrijzing zullen de sociale uitgaven tussen 2019 en 2040 bij ongewijzigd beleid stijgen van 24,8% tot 29,8% van het bbp.

2.

**Langetermijnperspectieven
creëren om uit de crisis te
komen**

De exacte omvang van de gevolgen van de crisis is moeilijk te voorspellen, maar zal afhangen van ons vermogen om de gezondheids crisis te beheersen, de kracht van het herstel van de vraag en het behoud van de productiecapaciteit

De kracht van het economisch herstel zal afhangen van het herstel van de consumptie van de huishoudens, de bedrijfsinvesteringen en de externe vraag, maar ook van het behoud van de productiecapaciteit. De maatregelen die de regeringen hebben genomen, hebben geholpen om het inkomensverlies voor de huishoudens en bedrijven te beperken. Met name hebben deze maatregelen de bedrijven in staat gesteld hun liquiditeitsproblemen tijdens de lockdown te beheersen. Ervan uitgaande dat de pandemie tijdelijk is, moet er echter voor worden gezorgd dat de solvabiliteit van de bedrijven die voor de crisis gezond waren in de komende maanden behouden blijft, om een groot aantal faillissementen en een te groot verlies aan productiecapaciteit te voorkomen. Op korte termijn zal daarom moeten worden onderzocht of er aanvullende maatregelen moeten worden genomen om de bedrijven en huishoudens te helpen de crisis te boven te komen.

Tot nu toe heeft een groot deel van de huishoudens vanwege de beperkingen die tijdens de lockdown zijn opgelegd, de angst voor gezondheidsrisico's, maar ook de angst voor de toekomst, toen ze de capaciteit hadden, een groter deel van hun inkomen gespaard, dat behouden is gebleven. Zo voorspelt het FPB een daling van het reële beschikbaar inkomen van de particulieren¹⁴ die beperkt blijft tot 0,3% in 2020 – waarbij sommige huishoudens zwaarder worden getroffen dan andere - terwijl de consumptie in volume¹⁵ met 8,7% zou dalen. Dit zou de spaarquote verhogen tot 20,1%, ruim boven het niveau van 2019 (12,9%). Achter deze sterke stijging van de spaarquote op macro-economisch niveau gaan grote verschillen tussen de huishoudens schuil. Bovendien is voor 3 op de 10 huishoudens de spaarbuffer die in de loop van de tijd is opgebouwd en die snel kan worden gemobiliseerd, niet voldoende om de kosten van hun levensonderhoud (huur, aankopen, enz.) te dekken gedurende meer dan drie

¹⁴ De sector van de particulieren omvat voornamelijk de huishoudens, maar ook de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van de huishoudens (bv. de vzw's).

¹⁵ De volumemutaties, of reële mutaties, worden gecorrigeerd met de prijsmutaties. Ze geven dus een beeld van de ontwikkeling van de geproduceerde (in het geval van het bbp) of verbruikte (in het geval van de consumptie) hoeveelheden, onafhankelijk van de prijsmutaties.

maanden¹⁶. Verwacht wordt dat de bedrijfsinvesteringen in 2020 met 12,9% zullen dalen. Vervolgens zijn de inhaalbeweging van de economische activiteit en de verwachte terugkeer van het bbp (bij constante prijzen) naar het niveau van 2019 in 2022 gebaseerd op de hypothese van een geleidelijke daling van de spaarquote (tot 14,7% in 2021) en een opleving van de consumptie van de particulieren (+9%) en de bedrijfsinvesteringen in 2021 (+11,4%).

De afbouw van de inperkingsmaatregelen leidt tot een geleidelijke opheffing van de beperkingen die de economische activiteit belemmerden. Desalniettemin wordt het herstel in de horeca, de evenementensector en in mindere mate de detailhandel nog steeds sterk beperkt door de geldende maatregelen. Tegelijkertijd kunnen de angst voor het virus en het gebrek aan vertrouwen in de toekomst van de huishoudens een rem zetten op het herstel van de consumptie. Bij de bedrijven zal het herstel van de investeringen afhangen van de verbetering van de gebruiksgraad van de productiecapaciteit naarmate de vraag aantrekt. Er bestaat echter nog steeds een grote onzekerheid over de verwachte economische opleving. De omvang ervan zal in de eerste plaats

afhangen van ons vermogen om de gezondheids crisis te beheersen en tegelijkertijd te voorkomen dat er nieuwe beperkingen worden opgelegd die de economische activiteit zouden beperken. Ze zal ook afhangen van de verbetering van de werkgelegenheids- en inkomensvooruitzichten, die van invloed zijn op het vertrouwen van de huishoudens en meer in het bijzonder op de spaarquote. Vervolgens zal het vermogen van de Belgische economie om het economisch herstel in de Europese landen en de rest van de wereld te benutten via de export essentieel zijn voor het herstel van de industrie. Tot slot betekent dit dat ervoor moet worden gezorgd dat de bedrijven die voor de crisis gezond waren niet failliet gaan door een gebrek aan liquiditeit of solvabiliteitsproblemen. Als niet aan deze voorwaarden wordt voldaan, zou de opleving van de Belgische economie zwakker kunnen zijn dan voorspeld in de scenario's van het FPB en de NBB. Nieuwe budgettaire impulsen zouden dan nodig zijn.

Naast deze kortetermijnmaatregelen bestaat de uitdaging voor de overheid er ook in om het vertrouwen van de economische actoren te herstellen door hun een toekomstperspectief te bieden.

¹⁶ Volgens de maandelijks consumentenenquête van de NBB (augustus 2020).

Om het vertrouwen te herstellen, is het ook noodzakelijk om toekomstperspectieven te bieden...

Om het vertrouwen van de bevolking en de bedrijven te herwinnen, moeten deze actoren ook in staat zijn zich te projecteren in een toekomst die hen in staat stelt hun verwachtingen te realiseren en waarin zowel de gezondheids- als de economische en milieुरisico's worden beheerst. Deze toekomstperspectieven moeten een antwoord kunnen bieden op de belangrijkste uitdagingen waarvoor de samenleving zich gesteld ziet, namelijk de vergrijzing van de bevolking en de gevolgen daarvan voor de financiële duurzaamheid van de sociale zekerheid, alsmede voor de bescherming en het behoud van het milieu¹⁷. Maar deze perspectieven moeten ook in de lijn liggen van de transformatie van de economie die de technologische revolutie met zich meebrengt, met onder meer de digitalisering. Dit vereist een beleid dat op de middellange en lange termijn werkt.

... door een beleid te ontwikkelen dat in overeenstemming is met de maatschappelijke doelstellingen ...

De bezorgdheid van een groot deel van de bevolking, namelijk de arbeidswereld en het

bedrijfsleven, is door de sociale partners geuit via de doelstellingen die zij samen hebben vastgesteld in het Verslag Werkgelegenheid en Concurrentievermogen 2018-2019. Het doel is te werken aan een economie die haar inwoners een hoge levensstandaard en een sterke sociale insluiting biedt, in overeenstemming is met de Europese doelstelling van koolstofneutraliteit in 2050 en steeds efficiënter gebruik maakt van de natuurlijke hulpbronnen. Vanuit de vaststelling dat de bovengenoemde doelstellingen niet zouden kunnen worden bereikt bij een ongewijzigd beleid hebben de sociale gesprekspartners in het VWC 2018-2019 de uitdagingen geïdentificeerd die de Belgische economie moet aangaan om deze doelstellingen te bereiken, waaronder de noodzaak van innovatie om de productiviteit te verhogen, een betere afstemming tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, een sociaal en financieel houdbare sociale zekerheid, de ontwikkeling van de circulaire economie, de energietransitie en de verbetering van de mobiliteit¹⁸ (CRB 2019b).

... door financiële en budgettaire houdbaarheid en technologisch

¹⁷ Meer specifiek zijn de belangrijkste uitdagingen op milieugebied de klimaatverandering, de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen, de bedreigingen voor de biodiversiteit en de achteruitgang van de milieukwaliteit (lucht, water en bodem).

¹⁸ “Naar een meer innoverende economie (zowel inzake processen, producten en zakelijke modellen) door een betere valorisatie van R&D en een sterkere diffusie van bestaande technologieën”; “Naar een circulaire economie”; “Een sociaal en financieel houdbare sociale zekerheid”; “Een betere afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt”; “Een ontwikkeling van de consumentenprijzen en business-to-businessprijzen in lijn met de drie belangrijkste buurlanden”; “De energietransitie naar een koolstofarme economie, waarbij de bevoorradingszekerheid en concurrerende prijzen worden gewaarborgd”; “Naar een duurzamere en vlottere mobiliteit”. (Richtsnoeren om de sociaal-economische uitdagingen van België aan te gaan)

leiderschap te waarborgen om sociaal-economische keuzes te kunnen maken ...

Als België een samenleving wil ontwikkelen die tegemoetkomt aan de specifieke aspiraties van de bevolking en het bedrijfsleven, zal het autonoom moeten blijven in het vermogen om het economisch beleid uit te stipelen en te voeren dat het wil. Dit is alleen mogelijk als de financiële stabiliteit en de budgettaire houdbaarheid¹⁹ worden gewaarborgd en als het land tot de technologische koplopers behoort.

Het waarborgen van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën is van cruciaal belang om een autonomie in de beleidskeuzes te behouden. Een hoge overheidsschuld verhoogt de kwetsbaarheid van de Staat bij een algemene stijging van de rentevoeten. Vandaag de dag is het monetair beleid duurzaam accommoderend en zorgt het Europese kader voor een zekere stabiliteit in de eurozone. Indien deze gunstige context echter zou veranderen, zal het gebrek aan een begrotingsstrategie op lange termijn die de houdbaarheid van de overheidsfinanciën waarborgt, de actoren op de financiële markten waarschijnlijk zorgen baren over het vermogen van de verschillende entiteiten in België om hun rente te betalen en hun schulden af te lossen, wat onvermijdelijk zou leiden tot een snelle stijging van de

rentevoeten. Een stijging van de rentelasten zou concurreren met andere overheidsuitgaven, waardoor de beschikbare beleidskeuzes worden beperkt. Met name gezonde overheidsfinanciën zijn noodzakelijk om de duurzaamheid van ons socialebeschermingsstelsel op lange termijn te waarborgen en om de huishoudens gerust te stellen over de financiering van hun pensioenen en de gezondheidszorg. De pandemie heeft eens te meer aangetoond hoe belangrijk het is om de economische stabilisatoren te laten werken²⁰. Zo maakte de sociale zekerheid het mogelijk om verschillende situaties van inkomensverlies aan te pakken en bood ze een zekere bescherming tegen armoede. Daarom moet een begrotingsstrategie worden ontwikkeld die het vermogen om een nieuwe crisissituatie het hoofd te bieden herstelt en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn waarborgt, waarbij een te abrupte begrotingsconsolidatie op korte termijn, die het economisch herstel zou vertragen, wordt vermeden.

Een stabiel financieel systeem op lange termijn voorkomt dat zich grote financiële schokken voordoen die de betalings- en financieringscapaciteit van de verschillende economische actoren zouden kunnen belemmeren en de mogelijkheid om het gewenste sociaaleconomische beleid uit te voeren zouden kunnen beperken. Financiële stabiliteit en budgettaire houdbaarheid

¹⁹ Financiële houdbaarheid betekent dat de toekomstige inkomsten van de staat zijn toekomstige uitgaven in geactualiseerde waarde zullen kunnen dekken. Een andere manier om dit tot uitdrukking te brengen is dat de door de overheid gegenereerde primaire saldi in de beschouwde periode voldoende zullen zijn om de rente op de schuld te betalen en de kosten van de vergrijzing te dekken. Als gevolg daarvan stabiliseert de overheidsschuld zich op lange termijn (zie voor meer informatie de documentatienota [CCE 2017-0047 - La soutenabilité des finances publiques et les impacts économiques et sociaux des politiques budgétaires et structurelles](#)).

²⁰ Een zekere mate van inkomensbescherming helpt om grote schommelingen in de koopkracht, en dus in de consumptie, te voorkomen, wat de economische stabiliteit bevordert.

vergroten ook het vertrouwen van de economische actoren en dragen zo bij tot het herstel van de vraag²¹.

Ten slotte vereist technologisch leiderschap dat bedrijven zich op de technologische grens bevinden, wat het geval is voor sommige bedrijven in België²², maar ook dat ze strategisch gepositioneerd zijn in de waardeketens. Door zich te richten op de segmenten die in de hele keten de meeste toegevoegde waarde bieden, kan een hoge levensstandaard worden bereikt en kan een onevenwichtigheid in het saldo van de lopende rekening en een toename van de buitenlandse schuld worden voorkomen²³.

Bovendien is het belangrijk om in bepaalde activiteiten een strategische autonomie op Europees niveau te hebben om het risico op een breuk in de waardeketen te verminderen. De COVID-19-pandemie heeft aangetoond hoe belangrijk het is om over deze kwestie na te denken en, meer in het algemeen, om te kunnen anticiperen op de risico's en deze te beheersen.

... en door een risicomanagement te ontwikkelen

De huidige pandemie laat zien hoe verwoestend een gezondheids crisis kan zijn, zowel

voor de economie als voor de samenleving. Gezien het reële risico op nieuwe toekomstige schokken, of het nu gaat om pandemische, financiële of milieuschade, is het belangrijk dat België voldoende voorbereid is op deze eventualiteiten. De crisis leidt er dus toe dat we sociaaleconomische beleidskwesties vanuit een nieuwe invalshoek benaderen, namelijk die van de risicoanalyse. De beleidskeuze ligt in de afweging van de risico's tussen verschillende beleidsonderdelen of in de ontwikkeling van andere instrumenten om de kwetsbaarheid te verminderen of de veerkracht te verhogen ten aanzien van deze risico's. Gezien de ervaring van de COVID-19-crisis is het absoluut noodzakelijk een risicomanagement te ontwikkelen om het vertrouwen te herstellen. Een verlies aan vertrouwen als gevolg van het onvermogen van zowel de huishoudens als de bedrijven om zich in de toekomst te projecteren, zou het sparen uit voorzorg handhaven, waardoor het herstel van de consumptie en de investeringen nog meer wordt afgeremd. Bovendien zou een gebrek aan voorbereiding op nieuwe schokken het bereiken van de vastgestelde maatschappelijke doelstellingen kunnen verhinderen.

²¹ Bij gebrek aan een geloofwaardige begrotingsstrategie die de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn waarborgt, zullen de huishoudens immers geneigd zijn een hoge spaarquote te handhaven om te anticiperen op toekomstige belastingverhogingen of bezuinigingen op de overheidsuitgaven. Evenzo stelt een stabiel financieel systeem de economische actoren in staat te profiteren van krediet- en andere diensten (zoals de betalingsmechanismen) die door de financiële instellingen worden verleend, waardoor de consumptie en investeringen worden vergemakkelijkt.

²² In België bevinden de meest productieve bedrijven zich op de Europese technologische grens, d.w.z. het beste presterend in hun activiteitstak op internationaal niveau. Zij bestaan echter naast een groot aantal bedrijven waarvan de prestaties ver onder het gemiddelde van hun activiteitstak liggen (De Mulder en Godefroid 2018).

²³ Een economie die gedwongen is om goederen met een hoge toegevoegde waarde in te voeren, riskeert een negatief saldo op de lopende rekening te hebben, dat zal moeten worden gefinancierd met een buitenlandse schuld.

3.

**De crisis, een kans om onze
economie te heroverwegen**

De COVID-19-crisis zal veel economische en menselijke schade aanrichten, maar ze biedt ook een kans om onze economie te heroverwegen ...

Hoewel de huidige crisis in veel opzichten tragisch is, is de noodzaak om onze productiecapaciteit opnieuw op te bouwen en ons risicomanagement te verbeteren niettemin een unieke kans om onze economie en samenleving te heroverwegen en zodoende de door de leden van de CRB geïdentificeerde uitdagingen aan te pakken.

Zo zal een deel van de productiemiddelen beschikbaar zijn om de activiteiten of sectoren te ontwikkelen die een antwoord bieden op maatschappelijke uitdagingen waaronder met name het milieu en de vergrijzing van de bevolking. De arbeidskrachten die vandaag werkloos zijn, zullen daar in de toekomst een baan in kunnen vinden. Dit is een kans die moet worden aangegrepen, vooral in een demografische context waarin de groei van de actieve bevolking de komende jaren naar verwachting sterk zal afnemen.

Met andere woorden, de crisis biedt de kans om een beleid te ontwikkelen dat het mogelijk maakt om onze productiecapaciteit opnieuw op te bouwen en tegelijkertijd rekening te houden met de maatschappelijke

doelstellingen waar we mee te maken hebben.

... zoals wordt gevraagd door de Green Deal en het Europese herstelplan

Dat is nu net de geest van het Europese herstelplan²⁴, dat gebaseerd is op cohesie en gericht is op het versnellen van de dubbele transitie, de ecologische en de digitale, om het concurrentievermogen, de veerkracht en de positie van Europa als wereldspeler te versterken. Volgens dit plan zullen het doorvoeren van hervormingen en het investeren in gemeenschappelijke Europese prioriteiten bijdragen tot het scheppen van werkgelegenheid en tot een duurzaam herstel. In dit verband wijst de Europese Commissie nogmaals op de noodzaak om de Europese Green Deal uit te voeren²⁵, een pact dat op de wereldklimaatop van eind 2019 werd gelanceerd. De Green Deal is een integraal onderdeel van de strategie van de Europese Commissie om de VN-agenda voor 2030 en de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen uit te voeren²⁶. Het moet een antwoord

²⁴ Europese Commissie, Het moment van Europa: herstel en voorbereiding voor de volgende generatie, COM(2020) 456 final, 27.05.2020.

²⁵ Europese Commissie, De Europese Green Deal, COM(2019) 640 final, 11.12.2019.

²⁶ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

bieden op de belangrijkste uitdagingen op het gebied van milieu, klimaat, biodiversiteit en duurzame ontwikkeling en tegelijkertijd de sociale rechtvaardigheid waarborgen. Deze groeistrategie, die vele gebieden bestrijkt (namelijk de circulaire economie, voeding, mobiliteit, bosbouw, bouw en energie), heeft tot doel de Europese Unie om te vormen tot een rechtvaardige en welvarende samenleving met een moderne, hulpbronefficiënte en concurrerende economie, gekenmerkt door nul netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2050 en waarin de economische groei wordt losgekoppeld van het gebruik van hulpbronnen.

De Green Deal voorziet overigens in een Europees "Mechanisme voor een rechtvaardige transitie", dat tot doel heeft een klimaat- en sociaal transitiebeleid op te zetten in de regio's die het zwaarst worden getroffen door de te verwachten verdwijning van activiteiten met een hoge koolstofuitstoot. Dit mechanisme impliceert dat de nationale overheden, in het kader van het Europees semester, hun "Geografische plannen voor een rechtvaardige transitie" aan de Commissie voorleggen, opdat deze laatste de algemene ambitie en de specifieke inhoud ervan goedkeurt en verklaart dat ze in overeenstemming zijn met de "Nationale Energie-Klimaatplannen" voor 2030. De noodzaak van een sociaal rechtvaardige transitie moet volgens de Green Deal ook tot uiting komen in de maatregelen die zowel op het niveau van de EU als van de lidstaten worden genomen. De voorziene steun in het kader van

het bovengenoemde mechanisme zal worden gekoppeld aan de bevordering van een transitie naar koolstofarme en klimaatbestendige activiteiten. Het mechanisme zal er ook voor zorgen dat de burgers en werknemers die het meest kwetsbaar zijn voor de transitie worden beschermd, door toegang te bieden tot beroepsomscholingsprogramma's, tot banen in nieuwe economische sectoren of tot energiezuinige woningen.

Om zijn verbintenissen na te komen zal België, net als elke lidstaat, een nationaal "herstel- en veerkrachtplan" moeten voorleggen (dus een gemeenschappelijk plan voor de verschillende entiteiten van het land), waarin rekening wordt gehouden met dit mechanisme voor een rechtvaardige transitie. De ontwikkeling van een economisch beleid op basis van dat van de EU zal België in staat stellen om de industriële, sociale en financiële mogelijkheden te benutten (met name de subsidies die zouden kunnen oplopen tot 5,1 miljard euro en een kredietenveloppe die beschikbaar is binnen de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht, rekening houdend met een maximaal kredietvolume dat niet hoger is dan 6,8% van het bruto nationaal inkomen) die op Europees niveau zullen worden geboden in het kader van zijn herstelplan.

De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven heeft een rol te vervullen in de ontwikkeling van het beleid om dit middellange- en langetermijnperspectief te bereiken

Een dergelijk ambitieus economisch beleid kan alleen worden ingevoerd en gevolgd door de bevolking als het een breed maatschappelijk draagvlak heeft. Dat is de rol van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven binnen het Belgische democratische systeem: een gemeenschappelijke basis leggen voor de sociale gesprekspartners om een breed draagvlak te creëren voor het economisch beleid dat de regering voert.

De besprekingen binnen de CRB in het kader van de invoering van een langetermijnbeleid zijn ook van dien aard dat ze het vertrouwen van de werknemers en de ondernemingen vergroten, wat van cruciaal belang zal zijn voor het herstel op korte termijn.

De eerste stap in de ontwikkeling van dit beleid is het stellen van een door de sociale partners gedeelde diagnose, d.w.z. de identificatie van de uitdagingen waarop een antwoord moet worden geboden om een middellange- en langetermijnperspectief te ontwikkelen dat het mogelijk maakt de vastgestelde doelstellingen te bereiken.

4.

**Drie belangrijke pijlers om onze
maatschappelijke doelstellingen te
bereiken**

Tegemoetkomen aan de maatschappelijke behoeften van een vergrijzende bevolking en de toegang tot de vooruitgang van de geneeskunde waarborgen voor iedereen

Net als heel wat andere ontwikkelde landen kent ook België een vergrijzing van zijn bevolking. Het feit dat mensen ouder worden en langer gezond blijven is natuurlijk een positief verhaal, maar het zorgt ook voor een aantal uitdagingen zoals de organisatie van de arbeidsmarkt en de financiering van de pensioenen en de (gezondheids)zorg.

De verhouding tussen de mensen boven de 66 jaar en de bevolking op beroepsactieve leeftijd (18-66 jaar) stijgt over de periode 2019-2040 met ruim 40% (Grafiek 4-1). Dit betekent dat een **steeds kleiner deel van de bevolking** in de mogelijkheid zal zijn om **deel te nemen aan de arbeidsmarkt en dus om toegevoegde waarde te creëren**, wat een impact zal hebben op de financiering van de sociale zekerheid. **Tegelijk zorgt de vergrijzing ervoor dat de (sociale) uitgaven toenemen**. Een groter deel van de bevolking wordt afhankelijk van een pensioen en ook de vraag naar langdurige zorg (residentiële of thuiszorg) zal sterk stijgen, terwijl de capaciteit van de bestaande zorginfrastructuur ontoereikend zal zijn en bijkomende investeringen zal vragen.

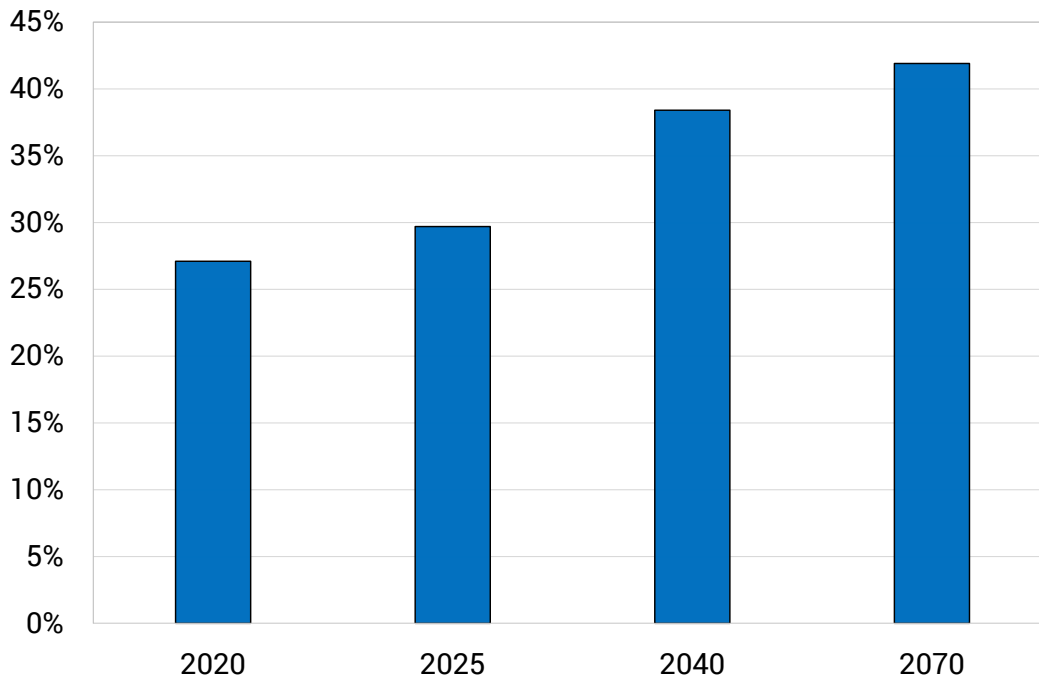
Ook in de acute gezondheidszorg wordt een belangrijke stijging van de uitgaven verwacht. Naast de vergrijzing spelen hier ook niet-demografische factoren een belangrijke rol. Het betreft onder andere een

toename in innovatieve medische ingrepen – die vaak zorgen voor een toename van het aantal kwalitatieve levensjaren – evenals een toename in medische consultaties en geneesmiddelengebruik. België heeft een sterk en toegankelijk gezondheidssysteem, maar **er moet over gewaakt worden dat de toegang tot nieuwe technologieën en behandelingen ook in de toekomst voor iedereen gewaarborgd blijft**. Zoals de huidige crisis duidelijk toont, is een kwaliteitsvolle en toegankelijke en financieel houdbare zorg immers niet alleen van direct belang voor het welzijn van de bevolking maar is het ook een onontbeerlijke voorwaarde voor economische ontwikkeling.

Gegeven de toenemende behoeften en mogelijkheden op het vlak van zorg (acute en langdurige zorg) is het belangrijk om de ontwikkeling hiervan te garanderen met hierbij voldoende aandacht voor de levenskwaliteit en zonder een hypotheek te leggen op de mogelijkheden van toekomstige generaties. In dit kader is het belangrijk dat:

- er voldoende en goed opgeleid personeel beschikbaar is voor de gezondheids- en ouderenzorg; dit vereist dat het zorgberoep voldoende aantrekkelijk is, maar ook dat verder

Grafiek 4-1: Afhankelijkheidsratio van de ouderen (+66) ten opzichte van de bevolking op actieve leeftijd (18-66 jaar)

Bron: SCvV, 2020

ingezet wordt in opleiding en vorming van zowel het toekomstige als het huidige zorgpersoneel;

- de duurzame financiering van de ontwikkeling van de gezondheidszorg en langdurige zorg verzekerd wordt. Dit vereist gezonde overheidsfinanciën, duurzame financieringsmechanismen en uitgavenbeheersing bv. inzake medische prestaties of geneesmiddelen, alsook een performant en efficiënt gezondheidssysteem. Een factor die een belangrijke impact heeft op de overheidsinkomsten is de mate van economische ontwikkeling. In dit kader zal het belangrijk zijn om de productiviteitsgroei te versterken en de

werkgelegenheidsgraad verder te verhogen. Wat betreft de overheidsuitgaven is niet enkel de omvang van de uitgaven belangrijk, maar ook de manier waarop de middelen worden ingezet. Een efficiënter zorgbeleid kan tegelijk zorgen voor een betere aanwending van de middelen en de levenskwaliteit van patiënten en ouderen verhogen. Een aantal voorbeelden zijn: meer inzetten op preventie, meer inzetten op een bredere verspreiding van de digitalisering (bv. e-health-toepassingen waardoor ouderen langer thuis kunnen blijven wonen), op een gedegen O&O- en innovatiebeleid, op een adequater gebruik van geneesmiddelen met minder overconsumptie en ook

op een betere samenwerking tussen de zorgactoren. Zulke initiatieven kunnen aan beide doelstellingen tegemoet komen;

- het beleid coherent is over verschillende beleidsdomeinen heen²⁷ en dat de bestuurskundige organisatie eenvoudig en efficiënt is, i.e. een vlotte samenwerking tussen overheidsdiensten (intrafederaal en interfederaal) en een vlotte samenwerking tussen en met andere zorgactoren;
- zoals de coronaviruscrisis heeft aangetoond, hangt de gezondheid van een individu af van de gezondheid van de anderen. De gezondheidszorg vertoont dus belangrijke positieve externaliteiten, die een duurzame financiering vereisen. Daarom is het belangrijk ervoor te zorgen dat de zorg toegankelijk is voor elke burger op basis van de behoeften van de gebruikers en niet op basis van hun financiële draagkracht. En dit geldt zowel voor de huidige als voor de toekomstige generaties. Een andere les is dat

degenen die op het terrein actief zijn in de gezondheidszorg grote veerkracht en een extreem aanpassingsvermogen hebben getoond om de grootste gezondheids crisis sinds de Tweede Wereldoorlog het hoofd te bieden. Het zal daarom belangrijk zijn om samen met de vertegenwoordigers van de gezondheidszorgsector de keuzes inzake governance te bepalen met het oog op het best aangepaste zorgaanbod.

De vergrijzing biedt ook heel wat economische opportuniteiten. De vergrijzing creëert immers ook nieuwe markten: denk aan de vraag naar aangepaste huisvesting en mobiliteit, apps die de veiligheid en de levenskwaliteit van ouderen kunnen verhogen... Bovendien zijn sommigen van de groep ouderen kapitaalkrachtiger dan gemiddeld, wat de marktontwikkeling van deze nieuwe goederen en diensten kan versnellen. Het aanbieden van goederen en diensten die inspelen op de noden van de ouderen heeft dan ook heel wat potentieel voor economische ontwikkeling en jobcreatie.

²⁷ Indien er bv. naar gestreefd wordt om ouderen langer zelfstandig te laten thuis wonen vereist dit ook de beschikbaarheid van mantelzorgers, aangepaste woningen, een aangepaste ruimtelijke ordening en aangepast transport,...

Zich inschrijven in het traject van de milieudoelstellingen door het economisch systeem te transformeren

Het milieu heeft niet alleen een grote invloed op de welvaart, maar bepaalt ook in grote mate de mogelijkheden om welvaart te creëren voor de toekomstige generaties (CRB 2019a, p.4). Het behoud van de planeet betekent dat uitputting van de natuurlijke hulpbronnen moet worden voorkomen en dat de biodiversiteit moet worden beschermd, dat de klimaatverandering (en de gevolgen daarvan) moet worden bestreden en dat de milieukwaliteit (lucht, water en bodem) moet worden bevorderd. Met dat doel moet er worden gewerkt aan de transformatie van het economisch systeem naar een koolstofneutrale en hulpbronefficiënte economie. Dat zal bovendien de kwetsbaarheid van ons economisch systeem voor milieuproblemen verminderen.

Deze transitie vereist aanzienlijke publieke en private investeringen, zowel in fysiek kapitaal (namelijk in duurzame mobiliteit, productie van hernieuwbare energie en energieefficiënte gebouwen en productieprocessen) als in menselijk kapitaal.

Het overheidsbeleid zal ook een belangrijke sturende rol te spelen hebben in het stimuleren van gedragsveranderingen van de sociaaleconomische actoren. Een belangrijk obstakel voor verandering is immers de **moeilijkheid voor sommige bedrijven om hun productieprocessen aan te passen en een aanbod van goederen en diensten te ontwikkelen** dat in overeenstemming is met

de milieudoelstellingen. Dit obstakel houdt verband met het fenomeen van "path dependency": toekomstige keuzen worden beïnvloed door beslissingen uit het verleden en de historische achtergrond. Ze leiden dan ook tot inertie voor radicale veranderingen. Daar zijn verschillende redenen voor, zoals netwerkeffecten (wanneer het voordeel van het gebruik van een product toeneemt met het aantal gebruikers van dat product), leereffecten of hoge vervangingskosten. Er zijn dus meer stimulansen om innovaties te ontwikkelen die gebruik maken van bestaande dan van nieuwe infrastructuur (auto's met verbrandingsmotoren zijn bijvoorbeeld gemakkelijker te produceren en te verkopen dan elektrische voertuigen omdat er meer tankstations zijn dan oplaadstations - de ontwikkeling van deze oplaadstations wordt zelf beïnvloed door het aantal gebruikers van elektrische voertuigen). Inertie voor verandering komt voor bij alle actoren in het bedrijf: het management en de investeerders, vanwege hun risicoaversie, maar ook de werknemers, die vrezen hun baan te verliezen of dat hun vaardigheden achterhaald zijn. Het beïnvloedt de keuzes op het gebied van investeringen, onderzoek en ontwikkeling. Ondernemingen zullen echter worden aangezet tot gedragsverandering als de risico's van een dergelijke verandering verminderen, als de vraag van de consument naar deze nieuwe goederen en diensten groot is en/of als hun marktaandeel wordt bedreigd

door andere bestaande spelers of nieuwkomers op de markt.

Een van de stappen om inertie van het systeem te overwinnen, is het **stimuleren van gedragsverandering van de consumenten** die de eindontvangers zijn van de geproduceerde goederen en diensten. De keuzes van de consumenten kunnen de ontwikkeling van de circulaire economie, een duurzamere mobiliteit ondersteunen of belemmeren of de energietransitie afremmen. In veel gevallen worden gedragsveranderingen van de consumenten echter belemmerd door het gebrek aan alternatieven in termen van consumptie tegen betaalbare prijzen. Wanneer deze alternatieven bestaan, is er vaak een gebrek aan stimulansen om deze goederen te consumeren of om te investeren in de transitie naar een koolstofarme, hulpbronefficiënte economie.

De overheid zal de instrumenten waarover zij beschikt moeten gebruiken om deze problemen aan te pakken, door middel van de invoering van prijssignalen (om bepaalde activiteiten of producten te subsidiëren of te bestraffen), de toepassing van regelgevingsinstrumenten (die bijvoorbeeld leiden tot het gebruik van nieuwe en innovatieve koolstofarme technologieën naarmate zij zich ontwikkelen), informatie en bewustmaking, investeringen in infrastructuur en financiering van onderzoek. Door een geloofwaardig klimaatbeleid te voeren, geeft de overheid een duidelijk signaal aan de economische actoren, waardoor het risico voor bedrijven om te investeren in milieuvriendelijke technologieën wordt verminderd. De overheid moet hen ook een 'level playing field' op milieugebied garanderen om de

bedrijven te helpen concurrerend te blijven tegenover buitenlandse actoren.

Voor sommige doelgroepen wordt de aanpassing van het consumptiegedrag belemmerd door een beperkte financiële capaciteit. Met de gezondheids crisis zal het aantal mensen dat wordt blootgesteld aan het risico van armoede of financiële problemen trouwens toenemen. Bij gebrek aan betaalbare oplossingen en indien er gedragsveranderingen moesten worden opgelegd, zal het nodig zijn om **kwetsbare doelgroepen te steunen** die negatief zouden worden beïnvloed door deze veranderingen of die niet in staat zouden zijn om ze toe te passen.

Aan de aanbodzijde is het ook nodig om de **toetreding en de ontwikkeling van nieuwe actoren op de markt te stimuleren** om innovatieve oplossingen te bieden voor de milieuproblemen waarmee we geconfronteerd worden en om de bestaande actoren te stimuleren om op hun beurt te investeren in innovatie op het gebied van duurzame technologieën en bedrijfsmodellen. Hoewel beslissende innovaties zowel in gevestigde als in jonge bedrijven kunnen voorkomen, worden deze laatste vaak geacht een comparatief voordeel te hebben bij het op de markt brengen van radicale innovaties. Omgekeerd zullen bedrijven die op een bestaande technologiegolf surfen meer geneigd zijn om stapsgewijze verbeteringen aan te brengen in de volgende golf (CRB 2019b, p.10). De komst van nieuwe bedrijven verhoogt ook de concurrentiedruk op bestaande bedrijven en zet hen bijgevolg aan tot innovatie.

Ten slotte zouden de milieutransitie en de technologische veranderingen moeten

leiden tot een kwalitatieve transformatie van de arbeidsmarkt. Om tegemoet te komen aan de behoeften van de bedrijven en de bezorgdheid van de werknemers, moeten **veilige loopbaantrajecten worden ontwikkeld** om de werknemers te kunnen omscholen. Een dergelijk instrument moet zowel een vangnet bieden voor de werknemers die hun baan zouden verliezen (door middel van een werkloosheidsverzekering) als mogelijkheden voor professionele omscholing via permanente vorming. Dit zou dus een antwoord bieden op de aanwervingsproblemen van gezonde bedrijven, die ook een rem kunnen vormen voor verandering.

Het inhalen van de werkgelegenheids- en inkomensniveaus die zonder de gezondheidscrisis zouden zijn bereikt door het potentieel voor economische ontwikkeling te versterken, zodat de nodige investeringen kunnen worden gedaan voor de transformatie van het economisch systeem

De COVID-crisis zorgde/zorgt voor ongeziene economische schade met belangrijke sociale gevolgen (cf. supra). Het is dan ook belangrijk dat het potentieel voor economische ontwikkeling hersteld en verder versterkt wordt, zowel met het oog op welvaartscreatie als op jobcreatie, maar ook als voorwaarde om de digitale en groene transitie en de transitie die gepaard gaat met vergrijzing te kunnen realiseren. Deze transities vereisen immers belangrijke investeringen, die moeten worden gefinancierd.

Hieronder worden vier elementen weergegeven die cruciaal zijn voor de versterking van het potentieel voor economische ontwikkeling. Deze staan natuurlijk niet los van elkaar, maar moeten elkaar juist versterken.

Inzetten op onderwijs en vorming

Ook al zien we op dit moment een sterke stijging van de werkloosheid, op middellange termijn blijven de uitdagingen voor de arbeidsmarkt dezelfde als voor de crisis. Ten eerste zorgt de vergrijzing ervoor dat op termijn het aandeel van de bevolking op actieve leeftijd krimpt. Dit maakt het belangrijk om een zo groot mogelijk deel hiervan op de

arbeidsmarkt te krijgen en om de voorwaarden te creëren waaronder langere loopbanen mogelijk zijn. Daarnaast zorgen technologische en digitale evoluties ervoor dat de inhoud van heel wat jobs verandert en kwalificaties snel verouderen.

Onderwijs en vorming zijn in dit kader belangrijk, niet alleen om het economisch ontwikkelingspotentieel op peil te houden, maar ook vanuit het oogpunt van sociale cohesie. Door opleiding en vorming stijgt immers de kans op een kwaliteitsvolle integratie op de arbeidsmarkt, wat niet alleen de beste bescherming is tegen armoede, maar ook de integratie in de maatschappij bevordert.

Het onderwijs moet de huidige generatie jongeren voldoende voorbereiden op de maatschappij en de arbeidsmarkt van morgen. Gegeven de toenemende kennisintensiteit van de maatschappij vereist dit in eerste instantie dat het niveau van het onderwijs op peil gehouden wordt/versterkt wordt. Daarbij moeten kinderen en jongeren niet alleen van kleins af aan de taal van technologie leren verstaan, maar ook leren omgaan met verandering, leren kritisch denken, leren samenwerken en al van jongs af aan een mindset van levenslang leren ontwikkelen.

Alternerend leren (en ruimer, werkpleklernen), niet alleen voor jongeren die schoolmoe zijn, is in dit kader een interessante leervorm die verder moet worden gestimuleerd. Gezien het belang van STEM-richtingen voor de arbeidsmarkt dient ook verder te worden ingezet op het aantrekkelijker maken van de keuze voor deze opleidingen. Ten slotte is het ook belangrijk om de hoge **ongelijkheid in het onderwijs** die verband houdt met de sociaal-economische en migratieachtergrond – een fenomeen dat mogelijk nog versterkt wordt door de huidige crisis – aan te pakken. Er moet over gewaakt worden dat niemand uit de boot valt; niet alleen vanuit sociaal oogpunt, maar ook om het economisch ontwikkelingspotentieel te verhogen is het belangrijk dat alle beschikbare talenten gemobiliseerd worden.

Naast het toekomstbestendig maken van de initiële opleiding is ook een **versterking van loopbaanlang leren** cruciaal. Dit moet er niet alleen voor zorgen dat werknemers hun taken beter kunnen uitvoeren, maar moet ook de transitie van verouderde jobs, van werkloosheid of van inactiviteit naar opkomende sectoren en beroepen vereenvoudigen en ervoor zorgen dat er onderweg zo weinig mogelijk talenten verloren gaan. Hierbij is bijzondere aandacht nodig voor de kortgeschoolden, die oververtegenwoordigd zijn in de werkloosheid en inactiviteit – een fenomeen dat door de huidige crisis nog zal worden versterkt – en voor de jongeren die het door de crisis moeilijker hebben om toe te treden tot de arbeidsmarkt. Het versterken van levenslang leren vereist een totaalaanpak met aandacht voor zowel het aanbod van als de vraag naar vorming en vereist bovendien het engagement van alle actoren

(werknemers, werkgevers, opleidingsverstrekkers en overheid).

Ook al zijn vorming en opleiding een absolute must, toch moet ook erkend worden dat de gevraagde transitie niet voor iedereen eenvoudig zullen zijn en in bepaalde gevallen ook tijd zullen vragen. **Naast opleiding en vorming is daarom ook een sterk sociaal vangnet belangrijk voor het verzekeren van de professionele loopbanen van werkenden** (cf. supra), een belangrijke voorwaarde voor de bereidheid van de bevolking om mee te werken aan de noodzakelijke transitie.

Investeringsaanmoedigen

De kwaliteit van de infrastructuur van een land is een belangrijke omgevingsfactor voor de realisatie van productiviteitsgroei. België kent al jaren een onderinvestering in **publieke infrastructuur**. Die achterstand geldt zowel in vergelijking met het verleden als ten opzichte van andere Europese landen. Over de periode 2014-2018 bedroegen de bruto publieke investeringen slechts 2,5% van het bbp ten opzichte van 5,5% op hun hoogtepunt in het begin van de jaren 70. Ook in vergelijking met andere Europese landen behoort België tot de achterblijvers. In Frankrijk en Nederland investeerde de overheid in de periode 2014-2018 gemiddeld 3,4% van haar bbp en in de Scandinavische landen was dit zelfs meer dan 4% (Finland: 4,1% en Zweden: 4,5%).

Wanneer rekening gehouden wordt met de depreciatie van de kapitaalstock zien we de voorbije decennia zelfs een daling van de

netto-kapitaalvoorraad als % van het bbp (Grafiek 4-2).

Ook al zal een inspanning moeten worden geleverd om de publieke financiën opnieuw structureel in evenwicht te brengen, dit mag niet ten koste gaan van de overheidsinvesteringen. Meer nog, goed gekozen overheidsinvesteringen kunnen in de huidige context van lage rente zelfs meer opbrengen dan wat ze kosten. Bovendien zijn investeringen nodig om de **transitie naar een groene, digitale economie te versnellen**.

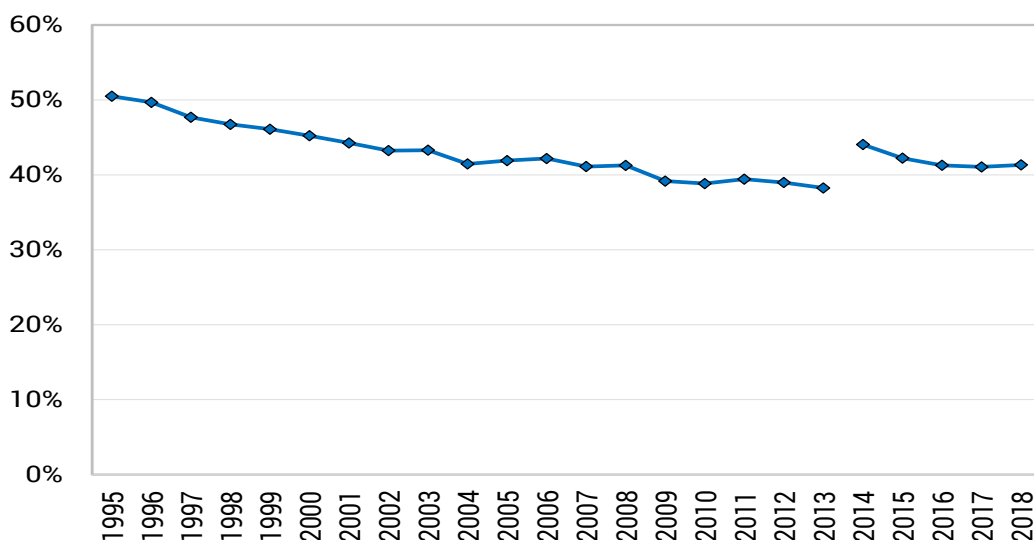
Zoals bepleit door de G10 in haar Verklaring van 7 september is er daarom nood aan een ambitieus publiek investeringsprogramma door federale, regionale en lokale overheden. Geplande investeringen moeten versneld worden uitgevoerd. De uitvoering ervan moet worden gemonitord. De ambitie voor publieke investeringen voor de

komende 10 jaar moet aanzienlijk worden verhoogd: van 2,2% van het bbp zouden de publieke investeringen moeten evolueren naar minimum 4% van het bbp over 10 jaar.

Zonder exhaustief te willen zijn, moeten publieke investeringen prioritair in de volgende domeinen gepland worden: mobiliteit, energie, digitale infrastructuur (ook digitale onderwijs- en opleidingsinfrastructuur) en waterbeheer (waterschaarste en overstromingen) (zie ook G10). Het is wel belangrijk dat deze investeringen passen in een ruimere visie die voor elk van deze domeinen een globale richting aangeeft en de coherentie tussen de verschillende beleidsniveaus (federaal, regionaal, Europees) garandeert.

Ook **private investeringen** moeten worden aangemoedigd. Publieke en privé-investeringen hebben samen immers een groter multiplicatoreffect op onze economie. De

Grafiek 4-2: Evolutie van de netto-kapitaalvoorraad van de overheid als % bbp

Noot: Breuk in de data door herindeling van Infrabel in de overheidssector bij herziening Nationale Rekeningen

Bron: Eurostat

overheid heeft hier een belangrijke richtinggevendende rol te spelen. Dit vereist een **duidelijk, coherent en stabiel regelgevend kader** dat de rechtszekerheid voor de investeerders waarborgt (cf. CRB, 2020a).

Wat de financiering betreft, is het belangrijk om te bekijken hoe de door de Europese Unie beschikbaar gestelde middelen voor ons land kunnen worden gemobiliseerd. De leden van de CRB herinneren ook aan hun verzoek aan de Belgische regering en aan de Europese Commissie om de productieve overheidsinvesteringen een gunstigere behandeling in het kader van de Europese begrotingsregels te geven. Dit zou mogelijk zijn door het begrotingssaldo dat in aanmerking moet worden genomen, te bepalen op basis van de afschrijvingen op de overheidsinvesteringen i.p.v. op basis van de investeringsuitgaven. Dit zou erop neerkomen dat het financieringssaldo van de overheid wordt gecorrigeerd ten belope van de nettoinvesteringen (CRB, 2017).

Naast binnenlandse investeringen blijft ook het **aantrekken van buitenlandse investeringen** (BDI's) belangrijk. BDI's hebben potentieel belangrijke directe en indirecte effecten op de lokale economie, waaronder het genereren van jobs en het faciliteren van toegang tot buitenlandse inputs, goederen en diensten en kennis. Maar zelfs in het meest optimistische scenario wordt tot eind 2021 een sterke daling van de wereldwijde BDI's verwacht. In een dergelijke context wordt een aantrekkelijke bedrijfsomgeving (inclusief een kwaliteitsvolle infrastructuur) nog belangrijker om buitenlandse investeerders te kunnen aantrekken.

Stimuleren van innovatie en sociaal verantwoorde digitale transformatie

Innovatie (in brede zin) is de belangrijkste motor van productiviteitsgroei en dus van economische ontwikkeling. En **digitale technologieën vormen steeds vaker de basis voor deze innovaties**. Net zoals stoomkracht en elektriciteit dat waren in het verleden, zijn digitale technologieën (denk aan cloudtechnologieën, big data, artificiële intelligentie...) een voorbeeld van General Purpose Technologieën die leiden tot innovatieve toepassingen in zowat alle sectoren van de economie. De toepassing van deze technologieën is niet alleen belangrijk voor productiviteitsgroei, maar kan – op voorwaarde dat dit op een inclusieve en rechtvaardige manier gebeurt – ook de aanpak van een aantal maatschappelijke uitdagingen ondersteunen (zie bv. toepassingen in de gezondheidszorg, mobiliteit en duurzaamheid (cf. supra)).

Het is dan ook belangrijk om de barrières weg te werken en een stimulerend kader uit te werken voor het toepassen van deze digitale technologieën, en meer algemeen voor innovatie (zie ook Verklaring G10). Dit vergt een coherente aanpak op verschillende domeinen.

Zo heeft de digitalisering een belangrijke impact op de gevraagde competenties en vaardigheden die niet altijd aansluiten bij het aanbod van arbeid, wat leidt tot spanningen op de arbeidsmarkt. Er is dan ook nood aan een **beleid dat alle talenten mobiliseert en zorgt voor een maximale afstemming van het arbeidsaanbod op de arbeidsvraag**. Het inzetten op **onderwijs, opleiding en**

Levenslang leren gericht op het ontwikkelen van duurzame en toekomstgerichte competenties (cf. supra) zal in dit kader belangrijk zijn. Hierbij is ook aandacht nodig voor **management skills**. De snel veranderende, digitale economie vraagt immers een andere arbeidsorganisatie, die onder andere wordt gekenmerkt door kortere beslissingslijnen, empowerment van werknemers en leidinggevendenden, een versterkte autonomie en virtueel teamwerk (Economisch Adviescomité, 2020). België scoort relatief zwak op organisatorische innovatie, een innovatievorm die in de Scandinavische landen – vaak in samenwerking met de sociale partners – al langer gestimuleerd wordt.

Ook een snelle, **veilige en betrouwbare digitale infrastructuur** zal belangrijk zijn. Heel wat nieuwe technologische ontwikkelingen op het vlak van mobiliteit, gezondheidszorg, industriële toepassingen... zijn daar immers van afhankelijk. Het betreft niet alleen materiële infrastructuur zoals 5G-netwerken en netwerken met zeer hoge capaciteit (VHCN's), maar ook immateriële vaste activa zoals databases en O&O.

Verder vereist de digitale transformatie een cultuur die doordrongen is van het belang en het potentieel van digitale technologieën. Het is in dit kader belangrijk om ook **voldoende aandacht te hebben voor de potentieel negatieve effecten van digitale technologieën en ervoor te zorgen dat het beleid voldoende inclusief** is. Enkel op die manier zal er immers bij alle actoren bereidheid zijn om mee te werken aan de digitale transitie, een noodzakelijke voorwaarde voor het wel-slagen ervan.

Ook voldoende **concurrentie** is een heel belangrijke prikkel voor digitalisering en innovatie. In dit kader is het belangrijk dat de regelgeving gelijke tred houdt met de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen en voldoende ruimte laat voor nieuwe initiatieven en experimenten (zie ook CRB, 2020c). Er is ook nood aan een level playing field dat alle werkgevers/opdrachtgevers en werkenden toelaat om met gelijke wapens te strijden en dat duurzame groei, werkgelegenheid, ondernemerschap en sociale zekerheid bevordert.

Ten slotte is ook de verdere **digitalisering van de overheid** cruciaal. Digitale technologieën hebben immers niet alleen potentieel voor het verbeteren van de prestaties en efficiëntie van de publieke sector maar de overheid heeft ook een belangrijke voorbeeldfunctie via digitale innovaties op vlak van publieke administratie, onderwijs en gezondheidszorg.

Stimuleren van bedrijfsdynamiek

Een belangrijk proces voor productiviteitsgroei is de **opstart en opschaling van nieuwe ondernemingen**. Jonge bedrijven lijken immers cruciaal voor productiviteitsgroei en ze dragen ook disproportioneel bij aan netto tewerkstellingsgroei (zie bv. Sleuwaegen, 2016; Dumont en Kegels 2016). Daarnaast is het belangrijk dat **minder goed presterende ondernemingen ook voldoende vlot de markt verlaten met voldoende oog voor loopbaanperspectieven van de getroffen werknemers**. Op die manier komen productiefactoren vrij die kunnen worden gebruikt voor de creatie van nieuwe ondernemingen

of voor de opschaling van bestaande productievere ondernemingen.

Het is dus belangrijk dat de barrières voor de uitbreiding van zwakke bedrijven zoveel mogelijk weggewerkt worden, maar ook dat bij het toekennen van overheidssteun de juiste keuzes gemaakt worden. De verleiding bestaat immers om in periodes van toenemende werkloosheid ook niet-levensvatbare bedrijven te blijven ondersteunen. Dit moet zoveel mogelijk vermeden worden. Dergelijk beleid staat immers gelijk aan een impliciete belasting op gezonde bedrijven (Anderton et al., 2020) met niet alleen negatieve effecten op de productiviteitsgroei (Adalet McGowan et al., 2018; Andrews et Petroulakis, 2019), maar ook op toekomstige werkgelegenheid.

Daarnaast is het belangrijk om te zorgen voor gunstige voorwaarden en prikkels voor innovatieve start-ups en ondernemers. De COVID-crisis kan de zwakke prestatie van België op het vlak van start-ups nog erger maken. Dit is problematisch aangezien een lager aantal nieuwe bedrijven, al is het maar

in een bepaald jaar, duidelijk persistente effecten heeft (missing generation effect). Ook al zouden veel van deze bedrijven jong gestorven zijn, een aantal zou op termijn (sterk) kunnen groeien en jobs kunnen creëren. Op die manier zorgt lagere toetreding voor een negatieve bijdrage tot werkgelegenheid en output in de toekomst.

Er is dan ook nood aan een ecosysteem dat gunstig is voor innovatief ondernemerschap. Alle hierboven vernoemde elementen zijn hiervoor belangrijk, maar meer specifiek is ook aandacht nodig voor betere regelgeving; de juiste prikkels voor de opstart en doorgroei van innovatieve ondernemingen (denk aan publieke aanbestedingen die de vraag naar innovatieve producten en diensten stimuleren, O&O-steun die voldoende gericht is op kleinere en jongere ondernemingen); gepaste financiering voor innovatieve en radicale groeiprojecten; en het verder stimuleren van een ondernemerscultuur²⁸.

²⁸ Eerdere GEM-studies gaven aan dat België relatief zwak scoort op het vlak van ondernemerscultuur. De laatste cijfers voor België dateren echter van 2015. De studie 'Ondernemerscultuur & ondernemend gedrag in Vlaanderen: situatie 2019' schetst een beeld voor Vlaanderen. De perceptie van ondernemerschap is in deze studie relatief positief: 56% van alle Vlamingen beschouwt ondernemen in 2019 als een interessante carrièrekeuze met hoge status en ongeveer 61% van de Vlamingen geeft aan dat succesvolle ondernemers in Vlaanderen aanzien en respect genieten. Echter, slechts 40% zag opportuniteiten om de komende 6 maanden zelf een zaak te beginnen en van deze groep geeft bijna de helft van hen aan dat angst om te falen hen zou tegengehouden om zelf een zaak te starten.

5.

De prioritaire thema's voor de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven

In het vorige hoofdstuk belichtte de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven de hinderpalen die moeten worden overwonnen en de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om een beleid op middellange en lange termijn te voeren waarmee de maatschappelijke doelstellingen kunnen worden bereikt.

Op basis hiervan heeft de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven prioritaire thema's gedefinieerd waarvan hij de federale regering oproept deze aan de orde te stellen en die in de komende maanden centraal zullen staan in de werkzaamheden van de CRB. De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zal zich over deze thema's uitspreken en in dit verband contact opnemen met de betrokken ministers.

Deze thema's sluiten vaak aan bij de uitdagingen die in het VWC 2018-2019 werden vastgesteld²⁹. Ze sluiten ook aan bij de gezamenlijke verklaring van de Groep van Tien van 7 september 2020 over COVID-19 en het herstel, waarin twee belangrijke factoren worden benadrukt om het economisch herstel en de productiviteitsgroei te bevorderen: enerzijds de digitalisering en anderzijds de verhoging van de productieve investeringen.

²⁹ “Naar een meer innoverende economie (zowel inzake processen, producten en zakelijke modellen) door een betere valorisatie van R&D en een sterkere diffusie van bestaande technologieën”; “Naar een circulaire economie”; “Een sociaal en financieel houdbare sociale zekerheid”; “Een betere afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt”; “Een ontwikkeling van de consumentenprijzen en business-to-businessprijzen in lijn met de drie belangrijkste buurlanden”; “De energietransitie naar een koolstofarme economie, waarbij de bevoorradingszekerheid en concurrerende prijzen worden gewaarborgd”; “Naar een duurzamere en vlottere mobiliteit”.
([Richtsnoeren om de sociaal-economische uitdagingen van België aan te gaan](#))

OVERHEIDSFINANCIËN

Een openbaar debat over de overheidsfinanciën lanceren

Naast financiële stabiliteit en technologisch leiderschap is de houdbaarheid van de overheidsfinanciën een essentiële voorwaarde voor de uitvoering van een langetermijnbeleid. Een begrotingsstrategie is onontbeerlijk om deze houdbaarheid te waarborgen en om een sociaal en financieel houdbaar socialezekerheidsstelsel te hebben. De problematiek van de overheidsfinanciën is een punt van zorg dat een impact heeft op alle lagen van de samenleving. De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven wil daarom werken aan de organisatie van een openbaar debat over het begrotingsvraagstuk.

INDUSTRIEBELEID

Een reflectie houden over het industriebeleid, met inbegrip van...

De reflectie over de Belgische en Europese industriële strategie vormt een tweede prioritaire as. De Europese Commissie heeft onlangs haar mededeling gepubliceerd over een nieuwe strategie om de Europese industrie te helpen het voortouw te nemen bij de dubbele transitie naar klimaatneutraliteit en digitaal leiderschap. Voor de Commissie is deze strategie erop gericht het concurrentievermogen en de strategische autonomie van Europa te stimuleren in een context van scherpe wereldwijde concurrentie. In België wordt de oprichting van een commissie voor de screening van investeringen bestudeerd. Deze werkzaamheden bieden de gelegenheid om een reflectie te houden over veel elementen die in de diagnose naar voren komen: openbare en particuliere investeringen, de groene en digitale transitie, steun voor ondernemingen en het mededingingsbeleid, opleiding...

... de investeringen in O&O...

Investeringen in O&O en innovatie zijn cruciaal voor een duurzame en inclusieve groei. De leden van de CRB erkennen al lang dat O&O een cruciale factor is in het streven naar voldoende sterke, inclusieve en duurzame groei. In dit verband wordt België geconfronteerd met herhaalde vaststellingen of oproepen van nationale organisaties, zoals het Federaal Planbureau, en internationale organisaties, zoals de Europese Commissie en de OESO, met betrekking tot twee problemen. De eerste betreft een betere efficiëntie van de O&O-steunmaatregelen. Het lijkt er immers op dat de kosten van deze maatregelen sneller stijgen dan de O&O-uitgaven die ze genereren. De tweede betreft een betere valorisatie van de resultaten van O&O die wordt gefinancierd door de overheden in termen van economische activiteit en werkgelegenheid.

De werkzaamheden van de CRB hebben ten eerste tot doel deze diagnoses te bevestigen en ten tweede ze te verdiepen. Het doel is een beter inzicht te krijgen in de dynamiek die zich afspeelt, om het O&O-systeem te versterken en zo de Belgische economie in de voorhoede van de technologie te brengen en haar robuuster te maken ten overstaan van de internationale concurrentie. Concreet betekent dit dat de werkzaamheden het mogelijk moeten maken voorstellen te formuleren om de economische beleidsmaatregelen ter ondersteuning van de O&O-uitgaven fijner af te stemmen. Ofwel door bestaande beleidsmaatregelen aan te passen, ofwel door nieuwe te creëren. Maar de R&D-uitgaven op de meest effectieve manier stimuleren is niet genoeg. Daarom moeten de werkzaamheden de leden van de CRB ook in staat stellen zich uit te spreken over de invoering van een passend economisch beleid om de O&O-uitgaven zoveel mogelijk te valoriseren. Met andere woorden, ervoor zorgen dat de uitgaven voor O&O zo veel mogelijk resulteren in toegevoegde waarde en bijkomende werkgelegenheid.

... de investeringen in renovatie en mobiliteit...

De transformatie van het economisch systeem om het in staat te stellen het traject van de milieudoelstellingen te volgen, vereist dat de activiteiten die het meest bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen worden aangepakt en dat tegelijkertijd de mogelijkheden die zich voordoen op het gebied van de creatie van activiteiten, innovatie en het scheppen van werkgelegenheid te baat worden genomen. De gebouwensector en de vervoersector behoren - samen met de industriële sector - tot de grootste uitstoters van CO₂. In tegenstelling tot de sectoren van de regeling voor de handel in koolstofemissierechten (of ETS³⁰), behoren de bouw- en de vervoersector bovendien tot de niet-ETS-sectoren³¹. De niet-ETS-sectoren zijn niet onderworpen aan een koolstofprijs op Europees niveau en het beheer van deze sectoren wordt overgelaten aan de bevoegdheid van elke lidstaat. De Belgische staat moet deze problematische activiteiten dus aanpakken om ervoor te zorgen dat zijn nationale energie-klimaatplan wordt nageleefd.

Wat energie betreft, werkt de CRB, in overleg met de regionale organen, aan de ontwikkeling van strategieën voor de renovatie van gebouwen op lange termijn om de **energie-efficiëntie van de particuliere en tertiaire gebouwen** te verbeteren. Via zijn reflecties wil de CRB gedragsveranderingen in de huishoudens en de ondernemingen aanmoedigen om ze aan te zetten tot investeren in renovatie, en een antwoord bieden op de vastgestelde hinderpalen (zoals moeilijkheden bij de renovatie van huurwoningen, co-eigendommen of woningen van kwetsbare groepen) door de invoering van passende instrumenten (op het gebied van regelgeving, economie, communicatie en financiën).

Op het vlak van **mobiliteit** pleit de CRB voor een interfederale mobiliteitsvisie die garandeert dat de tewerkstellingspolen, de economische

³⁰ De industrieën die onder het ETS vallen zijn de elektriciteits- en warmteopwekking, de zeer energie-intensieve industriële sectoren (waaronder olieraffinaderijen, staalfabrieken en de productie van ijzer, aluminium, metalen, cement, kalk, glas, keramiek, papierpulp, papier, karton, zuren en organische chemicaliën in bulk), de commerciële luchtvaart en de productie van salpeterzuur, adipinezuur, glyoxal en glyoxylzuur.

³¹ De zogenaamde "niet-ETS-sectoren" omvatten de vervoersector, de gebouwensector, de industrietakken die geen deel uitmaken van de hierboven vermelde ETS-industrieën, de landbouw en de afvalsector.

activiteitspolen en de logistieke centra zo vlot en duurzaam mogelijk bereikbaar blijven voor zowel het personen- als het goederenvervoer. Daartoe moedigt de CRB de nieuwe federale regering aan om dringend werk te maken van nieuwe beheerscontracten voor de NMBS en Infrabel die gebaseerd zijn op een strategische visie voor het spoor en die duidelijke performantiedoelstellingen bevatten en tegelijk aan de betrokken operatoren een stabiel budgettair/financieel kader garanderen. Deze beheerscontracten zijn immers belangrijke instrumenten om het spoorvervoer in ons land te bevorderen.

... de transitie naar een circulaire economie...

De circulaire economie is een model van economische ontwikkeling dat ernaar streeft de hulpbronnen zo lang mogelijk in de economie te houden. De transitie naar een dergelijke economie kan helpen om verschillende maatschappelijke uitdagingen aan te pakken, zoals de schaarste aan grondstoffen, de aantasting van de natuurlijke hulpbronnen, de vermindering van de biodiversiteit en de klimaatverandering. De transitie naar een circulaire economie is een belangrijke bouwsteen van de Europese Green Deal. De EC stelde in maart een nieuw actieplan voor de circulaire economie vast en moedigt de lidstaten aan om een nationaal actieplan uit te werken. Dit laatste is ook de vraag van de CRB en de FRDO in hun gezamenlijk advies van 19 februari 2020 betreffende circulaire economie. In datzelfde advies formuleren ze ook een aantal concrete aanbevelingen voor het federale beleid ter stimulering van de circulaire economie. De leden van de CRB willen op basis van dit advies impact uitoefenen op het komende nationaal actieplan circulaire economie.

... en de digitale transitie

De impact van ict-investeringen wordt in belangrijke mate bepaald door complementaire investeringen in organisatorische innovatie. De Scandinavische landen stimuleren deze innovatievorm al geruime tijd, vaak in samenwerking met de sociale partners. Deze voorbeelden zullen bestudeerd worden met het oog op het formuleren van aanbevelingen hierover.

Een specifieke ict-toepassing is telewerk. Dit heeft potentieel zowel voor productiviteitsverhogingen als voor het verbeteren van het welbevinden van de werknemers, maar er zijn ook risico's aan verbonden. Een goede omkadering is daarom nodig. De sociale gesprekspartners zullen bekijken onder welke voorwaarden de baten opwegen tegen de risico's en hoe zij kunnen bijdragen aan het creëren van deze voorwaarden.

E-COMMERCE

De ontwikkeling van de e-commerce en de impact ervan op de Belgische economie

E-commerce was al vóór de crisis in volle ontwikkeling en de huidige crisis zal dit alleen nog maar versnellen. Het is belangrijk dat Belgische bedrijven mee zijn met deze ontwikkeling. E-commerce-activiteiten bieden immers niet alleen bijkomende kanalen om toe te treden tot nieuwe markten, en dus om toegevoegde waarde te creëren. Bovendien bieden ze, zeker in het geval van grensoverschrijdende e-commerce, ook mogelijkheden voor het realiseren van schaalvoordelen. Dit is des te belangrijker voor bedrijven die geconfronteerd worden met een kleine thuismarkt.

Terzelfder tijd is e-commerce de distributiesector radicaal aan het veranderen en zou hij gevolgen kunnen hebben in termen van arbeidsorganisatie, maar ook een impact op het milieu. De CRB zal samenwerken met de brc Distributie om aanbevelingen uit te werken, teneinde het risico van verminderde concurrentie als gevolg van de ontwikkeling van platforms zoals Amazon het hoofd te bieden, het effect van de last mile op het leefmilieu te verminderen en de gevestigde actoren in staat te stellen te reageren op deze structurele transformaties.

RISICOGROEPEN

De inschakeling van de risicogroepen op de arbeidsmarkt

De inschakeling van de risicogroepen (jongeren, lage inkomens, laaggeschoolden, mensen van buitenlandse afkomst, vrouwen, eenoudergezinnen) op de arbeidsmarkt speelt een sleutelrol in de versterking van de sociale cohesie en in het potentieel voor de ontwikkeling van de economische activiteit in de richting van activiteiten op het kruispunt van de drie bovengenoemde strategische assen. Deze groepen worden zwaar getroffen door de crisis, meer bepaald de jonge werknemers die m.n. vaker tewerkgesteld zijn in de zwaarst getroffen sectoren (HRW 2020). Jongeren zijn gevoeliger voor de conjunctuur, omdat zij doorgaans als eersten worden getroffen in geval van een crisis, maar ook als eersten voordeel halen uit het herstel. Voor sommige groepen die meer door de crisis worden getroffen, zou de conjuncturele werkloosheid kunnen omslaan in structurele werkloosheid. Bovendien zouden jonge nieuwkomers op de arbeidsmarkt, die kwetsbaarder zijn geworden door een onderbroken laatste schooljaar, de gevolgen hiervan op langere termijn in hun loopbaan kunnen voelen. Dit vraagstuk is prioritair omdat de jongeren de talenten van morgen en de toekomst van onze samenleving zijn, en het maakt deel uit van een fundamenteel werk dat wordt geleverd voor hun inschakeling op de arbeidsmarkt. De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven stelt zich ten doel aanbevelingen te ontwikkelen om de inschakeling van deze jongeren op de arbeidsmarkt te vergemakkelijken.

LEREN

Levenslang leren

Ten slotte moet bijzondere nadruk worden gelegd op het thema van de opleiding, die het mogelijk moet maken het aanbod aan te passen aan de evolutie van de vraag op de arbeidsmarkt en tegelijkertijd de omscholing van de werknemers te waarborgen door het invoeren van verzekerde beroepstrajecten.

6.

Bibliografie

ADALET MCGOWAN, M., D. ANDREWS en V. MILLOT (2017), The Walking Dead: Zombie Firms and Productivity Performance in OECD Countries, OECD Economics Department Working Papers, nr. 1372.

ANDERTON, R., V. JARVIS, V. LABHARD, J. MORGAN, F. PETROULAKIS en L. VIVIAN (2020), Virtually everywhere? Digitalisation and the euro area and EU economies, Occasional Paper Series, nr. 244, juni 2020, 137 blz.

ANDREWS, D. en F. PETROULAKIS (2017), Breaking the Shackles: Zombie Firms, Weak Banks and Depressed Restructuring in Europe, OECD Economics Department Working Papers, nr. 1433.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), De mededeling van de Europese Commissie 'Naar een positieve begrotingskoers voor de eurozone', CRB 2017-0440.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2019a), Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019: Richtsnoeren om de sociaal-economische uitdagingen van België aan te gaan, CRB 2019-2100.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2019b), Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019: De uitdagingen van de Belgische economie, CCE 2019-2101.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2019c), Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019: Focussen over concrete principes en maatregelen om de sociaal-economische uitdagingen van België aan te gaan, CRB 2019-2102.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2020), De schatting van de impact van COVID-19 op de economie: overzicht per instelling, documentatienota, CRB 2020-1425.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2020b), Naar regelgeving die beleidsdoelstellingen realiseert tegen minimale kosten, advies, CRB 2020-0100.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2020c), Brupartners, CESE Wallonie, NAR, SERV, WSR (2020), Sociale partners pleiten voor betere regelgeving – Gemeenschappelijke verklaring.

DE MULDER, J. en H. GODEFROID (2018), De vertraging van de productiviteit: bevindingen en poging tot verklaring, Economisch Tijdschrift van de NBB, december 2018.

DUMONT, M. en C. KEGELS (2016), Young Firms and Industry Dynamics in Belgium, Federaal Planbureau, Working Paper 6-16, 64 blz.

ECONOMISCH ADVIESCOMITE (2020), Vlaanderen: welvarender, weerbaarder en wervender, Rapport van het Economisch Relancecomité, 59 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2019), De Europese Green Deal, COM(2019) 640 final, 11.12.2019.

EUROPESE COMMISSIE (2020), Het moment van Europa: herstel en voorbereiding voor de volgende generatie, COM(2020) 456 final, 27.05.2020.

FEDERAAL PLANBUREAU (2020a), Economische vooruitzichten 2020-2025, maart 2020.

FEDERAAL PLANBUREAU (2020b), Economische vooruitzichten 2020-2025, juni 2020.

FEDERAAL PLANBUREAU (2020c), De Belgische economie zou in 2020 krimpen met 7,4 % en zich in 2021 gedeeltelijk herstellen met een groei van 6,5 %, perscommuniqué, 10 september 2020.

FEDERAAL PLANBUREAU (2020d), Technische update van de "Economische vooruitzichten 2020-2025" van juni 2020 op basis van de economische begroting van september 2020, september 2020.

G10 (2020), COVID en relance, Verklaring G10 van 7 september 2020.

HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2020), Stand van zaken op de arbeidsmarkt in België en in de gewesten in de context van COVID-19, juli 2020.

MONITORINGCOMITE (2020), Raming 2020 – Meerjarenraming 2021-2024, FOD Beleid en Ondersteuning, juli 2020.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (2020), Economische projecties voor België - Voorjaar 2020, Economisch Tijdschrift van de NBB, juni 2020.

SCHOKKAERT, E. (2020), Economisch Beleid na COVID, presentatie op studiedag ondervoorzitters CRB, 26 augustus 2020.

SLEUWAEGEN, L. (2016), Hoge Groei Ondernemingen in België, onderzoeksrapport van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, Brussel, 29 blz.

STUDIECOMMISSIE VOOR DE VERGRIJZING (2020), Jaarlijks verslag, juli 2020, 92 blz.

Blijde Inkomstlaan 17-21, 1040 Brussel

Avenue de la Joyeuse Entrée 17-21, 1040 Bruxelles

T 02 233 88 11 – F 02 233 89 12

E mail@ccecrb.fgov.be

www.ccecrb.fgov.be